

A LA BONA DE DÉU ⁽¹⁾

UNA PARELLA DE FRESTECHS

PER l' *any de la fam* varen ensopegarse. La gana 'ls tragué del niu quan més la tebió 'ls plavía, y anant pel mon, á la bona de Deu, ab lo cabasset al bras y l' aparracada coixinera á l' esquena, s' hi feren coneguts. Ell tindría dotze anys: ella, á frech de deu. Moreno l' un, ab la color de las glebas; rossa l' altre, com las espigas pel juny: alts y escardalenchs abdós, semblant als pins á la crescuda; més, bruts, barroers, espellifats, sens mirament ni gota de condicia, com enfortits ja d' anys ab l' adob de la miseria.

Los primers mots que 's bescambiaren foren rematats á petacadas. Eran á cá'n Tey, de Peracamps. La mosca eixía de captarhi, quan se topá ab lo baylet. S' encararen; s' ullaren de cap á peus, nusos de tot abrich aquestos; s' atansaren poch á poquet, á bots de pardal; se resseguiren curiosos, inspeccionantse com á reliquias; y 'l xicot, après d' acabalar á bell-ull la capta de la mosca, li preguntá, boy recalcantshi:

—Va que no te n' ha feta avuy la veyota.

La rossa s' amagá 'l cabás darrera 'ls pellingos de sas faldillas, com tement una abraonada del xerrich, y, après de rega-

(1) Del llibre *Trescant per las serras*, de D. Joan Pons y Massaveu.

nyarli totas las dents de sa menuda boca ab una posturera llengoteta, li respongué, reculant uns passos:

—Pas me l'han negada, carau!... Y que me n'ha dat tota una llesca!

Digué, y, mostrantli de lluny lo rosegó, arrebatat del cabasset tal com si desenvaynés un sabre, s'esquitllá de reculas.

—Fa que es de moresch?—esclafí 'l bordegás, fonentshi. Y, endevinantho, no tant per la rossor del pa com per las manyaguerias de la mossa, 's decantá vers á cá 'n Tey, empassantse 'l porxo d' una embestida.

—Ave Maria!... Un bossinet de pa per l' amor de Deu!

Esquivá 'ls gossos ab quatre guitzas, s'amorrá á l' entrada per aguaytar á la cuyna, rebassá 'l dintell, caminant de puntetas, y, no adonantse de cap remor que denunciés als de la casa, repetí ab més forsa.

—Ave María Puríssima!... Un bossinet de pa per l' amor de Deu!

Devallá la jaya, llambregá al baylet, al qui prengué per germá de la mossa, y com, per mor de la carestia, fins se regatejavan las caritats,—Partíusel!—esclafí, referintse al de la noya, y tot arriantlo ab un encongiment d' espatllas.

Apenas ho entengué 'l xicot, que ja empaytava á la mossa.

—Tu, isarda!... Vina 'm assil!... Diu la Teya que 'ns la partim!... Que 'ns la partim, sents?... Alo!... Alo!..

—Pas ab tu, bordegás!... Mira que 't vento un roch si te m'acostas!... Que te 'n fumes?

Y ab menos temps del que precisa per dirho li enviá un trencall á sota brassa. Brunzí 'l roch, s'hi enquimerá 'l baylet. empaytant á la rossa fet un dimoni, y, arreplegantla per la quá al assolirla, esclafí.

—Va que t'estobo si no me 'n dons la meytat?... Va que te 'l prenc tot, si me la negas?

S'esmunyí la mossa; s'hi abrahoná 'l xicot; rodolaren per terra, plantofejantse y malehintse; fins que al bo de la batussa, y quan la sanch ja se 'ls escorría pe 'ls esgarrinxos, s'hi atravessá 'l traginer de Su, despartintlos á xurriacadas.

—Es ell, que 'm pren lo pa?

—Es que 'ns l'hem de compartir!

—Pas ab tu, que á casa som set!

A l'oure qu' eran set, lo bordegás, que ja s' havia desat la llesca, la cercá de nou, etzivantla al mitj de la falda.

—Tants sou?—esclafí, tot estroncantse las sangrías.

—Y valtros?—reprengué la mossa, aplegant los rossegons, escampats arreu desde 'l comens de la brega.

—Ab lo menut, cotre!

—Qu' ets d' Ardevol, pot ser?

—Som de Fontanet... Y tu?

—De Vallferosa.

—Vols aplegarte ab mi pera captar?... Anirém á partió, com ho feya 'l pare ab l' euga... Fa que t' hi avens?... Posa-rem parany, agafarémuixons, cercarémuixons...

—Y si 'ls de casa ho ensuman?

—Pas ho esbrinarán!... Mentres los dugues vianda!...

Va que sí?... Vols?

—Si no sé com te dius!

—Jo?... Jep... Y tu?

—María... Dirém que som germans, fa?

Y 'l baylet, abrassant á la mossa per darrera l' espatlla, l' empenyía corriol amunt.

TOT ALLUNTYANTSE DEL NIU

Dalt del pi de las bruixas varen ajeure's. Aprés de guanyar lo repetjó gayre be d' una branzida, ja calia reposarhi. Estavan suats, rendits, encesos com uns perdigots, més per la fadiga que per la soleiada.

—Ei!... Jep!... Pas hem de trascar aixís pera córrela!—esclatá la menuda, tot salivantse un bony que li naixía entre cellas.

—Ja t'has cansada, María?—esclafí 'l baylet boy vantant-se.—Jo, no, fumere!

Y com pantejava al dirho lo meteix qu' un sach de gemechs per festas, afegí:

—Be: pas cal anarhi á la dalerada!... Mira: á salt de moixó, si 't plau!

La mossa sacsa 'l cap, y 'l baylet, boy llepantse de gayrell los esgarrinxos dels brassos, abocá 'l cabassot á terra.

Tot esbarriant los rosegons, anava dient á sa companyona:

—Goyta, tu... Veurás com los endevino... Lo de moresch, de cá 'l Flare... Lo de mestay, de la Mustela... Lo de priynyons, del Tón bover... Lo d' aglans, de la Morruda... Sempre 'l dona més florit, la Morruda!... Empero, com la pobre no 'n tasta d' altre!... Fa, tu?

La mossa no respongué. Cap alt, oberts los ulls, entrebats sos llavis, com si resés una pregaria; lo colze al pla del cuixot y la ma á la gorja, anava resseguint per l' esclarisamenta del pi uns gambairots de núvols, flonjos y rossenchs, que s' empassavan enllá, surant per la blavor com estiragassats flochs de llana.

—Fa, tu?—repetí 'l baylet.

La mossa 's collgirá, rabenta, com deixondintse d' un ensomni, y, encarantse ab lo bordegás, esclatá tot d' una:

—Y com son tos pares?

Sorprés per l' estirabor, en Jep 's gratá l' orella, tot guaytánt-sela de reull.

—Mos pares...—respongué, arrimantse més al pi y entrecreuantshi de camas.—Veurás... Veurás.

Mirá al lluny, pel fons de l' afrau; recullí l' ullada fins á l' orta, hont hi fangavan los de ca 'n Tey; 's decantá dret á la riera, que 'ls polls y veras revestían ab sa verdor; y, après d' una estona de dupte, esclafi:

—Pas sé com dirtho, fumere!... Mos pares?... Com son mos pares?... Un home y una dona, veyas!

Y 's calá á riure com un orat.

—Que no 'n tens, tú?—confegí, boy estroncantse la rialla.

La mossa rodá 'l cap ab ayre de reculliment, y 'l xicot, impresionat per la negativa, llensá un aflictiu sospir.

—Ja ho enteno!... Ja ho enteno, mossa!—reprengué tot-duna, com inspirat per la revelació.—Quí son mos pares, fa?... Fumere si ho enteno!... Veurás... Para l' oreya y t' ho contaré tot seguit.

Salivá una estona, 's fregá 'l front ab lo revés del puny, se recolzá á la soca del pi, y, estrafent la veu fins arribar al plany, amollá la cantarella.

La història de sos pares no passava de lo vulgar. Sa mare

era pastora; son pare, pagés, terrassá, hereu d' un migrat tros que ni donava pera viure. Havían estat be quan los besavis. Mes com los del Miracle, en vida de son pare, li armaren bronquina, per las fitas de l' hort primer, sobre 'l rech més endevant, y respecte al bosquím més tart, quinas talladas los produhían bonas doblas, y 'l totxo del jayo, engelosit de son propri, 's deixá caure á las telas, entre 'ls frares y la justícia y la justicia y 'ls frares, se n' ho endogueren tot. Lo morir-se 'l jayo del despít valgué á l' hereu lo conservar quatre engrunas de sa rica hisenda, rebutjadas pels frares en un simulat rampell de despreci. «Lladrava 'l quisso,—que deya l' home,—y l' entretingueren ab un osset.» Ja madur, se va casar. Per qué? Ni ell se 'n dava 'l compte. Alló... 'l bull de la sanch. Anyorava unas faldillas, y un capaltart, tornant de ballas, s' aferrá tant de valent á las de la pastora del Rieral á l' arre-bassar los boscos, que pas sabé desfersen. Y com li aportá per dot tot lo que duya á sobre, y 'l rebrot no féu falla á son temps, los goigs de *Sant Prim* eran los de cada día. Ella 's posá á fangar, mitj menant lo tros; ell marxá á jornal, esquer-rassantse per las bohigas; y á copia de temps, d' algun bon any y de més bellas suadas, oblidaren á *Sant Prim* per invocar á *Sant Just*. L' any de la carestía 'ls tragué de pollaguera. —Com ho farém ab tantas bocas?—se van dir entornats per la maynadeta, sempre enmurriada pel cor-agre. Y, atinant ab la caritat, van llensar al *gran* á la capta.

Aixís, gra més gra menos, s' esplicá en Jep, ensemps que la rossa, escoltantlo embadalida, alsava 'l cap, boy resseguint lo cel ab sos ulls, aquells ullets atmetllats y verdosos en qual fons s' hi destacavan las ninas com duas gotas d' oli presas.

—Tu, Jep: hont ferém nit avuy?—esclafí sens moure 'ls ulls d' enlayre.

Comensava la posta. Somorts, los nuvols retallavan la blavor del cel com encantadas illas, cambiant lo tó de son clap á cada nova ullada. Del ros havían passat al gris; del gris al plom; del plom, al violat. Lo sol los emporprá tot duna al capbussarse vers á ponent, y, après de durar una estona com sospesas brasas, se confongueren per l' espay, ja convertits en cendra.

—Hont anirém á joch, tú?—repetí la noya, vejent que no responía.

En Jep se gratá 'l cap, com esquivant algún recort que se li entravessés de sopte, y carregantse al coll la coixinera, esbotzá:

—Dret á las Planas, fumere!... Que no t'hi ets acullit may á Lloverola?... Pas la passariam mellor á casa!... Veurás... «Veurás... «—Ave María!... Dos pobrets!» «—Que sou germans?» «—Mentres Deu ho vulla!» «—D' hont veniu?» «—De Vallferosa.» «—Assentéuvos.» Nos ajassem al banch de l' era, y, bell punt reposats, nos amanim pera l' ápat. «—Ja heu passat lo rosari?» «—Be fora hora!... A la Bruga, padrina!» Quin platarro, mossa, 'l que 'ns duen! .. Tays de trufas ab cols, á curuy, ben aferrossats ab farina de meuca!... Y calent!... Eixint del foch!... Bullint!... Ab una fumerola y una flayre!... Aaah!... Ja hi badayol!... Nos ho empassém de correguda, girém un tom pel barri, y... aló!... á la pahissa!... Pas has dormit ab una jassa més tova, veyas!

Somrigué la María, y, embrassant lo cabás y apartantse l' envalúm á l' esquena, empengueren la caminada.

Al trencar de camí preguntá en Jep á la María:

—Y, donchs, ab qui t' estás, mossa, si no tens pares?

—Ay, ay!... Ab qui vols qu' estíá?... Ab los didos!

—Y no 'ls has aconseguit tú... No 'n tens esma al menos?... Ni borray d' esma?

—Pas del tot. Sols quan cluco 'ls ulls los vey aixís, com unas boyras!... També algún qu' altre matí, quan me deixondo, m' apar tindre 'ls devant; emperó 'm fugen tot al cop, deixant darrera seu com uu rastre de llumenetas... La dida sí que 'ls ha conegut!... Me 'n conta uns retrets!... Ay!... Jo es estat gran com ella, pla que 'ls esmentaría!... Veurás!

Devallaren al torrent, pujaren al marge, s' esmunyiren pels conreus, y tot caminant seguit, seguit, més acompassat y segur, com una parella de mossos, la xica descapdellá la troca.

Son pare era de Suria, de ca 'l Rosset, á devant de l' iglesia; sa mare, de Navarcles, filla d' en Ton, l' hortolá. De Suria passá á Berga 'l seu pare, posant botiga de barber, qu' era son ofici y 'l de tota sa nissaga. Com ja li venía de teya, hi tenía una má tant destre per la navaja, qu' hauría tallat pins arran d' arrels sens que 's moguessen de la soca. Diu qu' era alt, guapo, ben plantat, ditxero, y més cantador qu' una ca-

landria. Quan fadrí, fou capdecolla dels *divuyt*, que la composava 'l floret, lo més triat de la vila. L' apellavan *Manolo*, no pas perque fos son nom, qu' era 'l de Joan, sino perquè 'n cantava una ab molt d' ayre, que feya:

Alza y ola!
Vale un mundo
mi manola!

Per cert que se l' acompanyava tant be ab la guitarra, qu' al devant de sas vidrieras may hi faltavan badochs! Fins un tultit que vivia al costat se reviscolava escoltantlo! Quan hagué 'l primer noy arreconá l' esturment per agafar la llensadora. Allí, entafurat per la rebotiga, feya moure 'l teler en los espays de baga, tot xerrotejant per las vetllas ab sos amichs, los *divuyts*. Diu que feyan política, que malparlavan del govern y dels frares. Fos lo que fos, que may ningú 'n tragué 'l trasllat, d' allí li esdevingué la desgracia. Un día 'l cridá 'l corregidor, qu' era tant beneyt com guapa pessa.

—Afaytume!—li digué, desenvaynant son espasí y asseyentse en la cadira.

Tremolá 'l barber, aquell barber tant destre qu' hauria segat un pí sens que 's bellugués de la soca, y 'l corregidor, adonantse de la pesadés de sa má, amenassá passarlo á la primera esgarrinxada.

—Com que sou vos,—li digué, mentres li ensabonava las galas,—sou vos lo capdecolla dels braus, dels aixalabrats de la vila, eh?

—De la gent com cal!—esclafí 'l bon home, exasperantshi.

—Donchs amaniuvos!... Fa temps qu' us tinch l' ull á sobre, y á la més xica qu' ensumi, cal que us embeteu be las espardenyas!... Enteneu lo tret?—Digué, y s' aixugá la cara.

Esquivá sas relacions lo barber, retrayentse d' esser vist; mes, fos per malas volensas ó que 'l corregidor, apocat de geni, sospités una venjansa, es lo cert que als pochs días me l' engarjolavan per *masó*, y qu' al sentdemá de la feta, agarrrotat de colzes com un lladre y custodiat per dos parrots, se l' emmenaren á desterro. Una setmana après, y de resultas d' aquell trago, la seva dona 's moria, y sa filla, la companyona d' en Jep, deixava 'l poble acomboyada per sos didos.

—Y no n' has sabut res del teu pare?—preguntá en Jep á la mossa, interessantshi.

—Pas per avuy!... Ni aixís!—respongué la mossa, mossegantse l' ungla del dit gros.

—Quí sab hont ha anat á raure, fa?—afegí 'l bordegás.

Tot atravessant pels conreus per assolir la dressera 's tóparen ab un pobrissó que també anava á la capta. S' alsá d' unas bardissas, fet un conill, tot esverat y suós, com si l' empaytessen.

—Que venen?... Que ve 'l Jan?—los preguntá ab angunia.

—Pas vey ningú!—respongué la María, après d' esténdrehi la mirada.

Se sossegá 'l xicot, y entre bufech y bufech aná contantlos la feta.

Al passar lo torrent per las moreras havía tret lo bunó de la bassa del Jan enayguantli las bessas y l' ordi.

—Heu vist dolentería?—exclamá la mossa, encarantse ab en Jep.

—Que sou germans?—los preguntá 'l sobrevingut, tot sobte.

—Mentres Deu ho vulla!—respongué en Jep.

—Pas vos aporteue!... Y ahont anau á joch?... A las Planas, fa?... Jo m' arribo á Torrefeta!... Té!... Vols un crostó de moresch rossa?... Alo, qu' encare es tendre!... Mira!... Mira si 'n só feta desde matinada!

Y, badantlos lo sach, los feu ullar aquell arreplech de bossins, entatxonat en son fons com un conglomerat de riera.

—Apa!... Que ja som á entrellusca!... Va qu' ets molt aixerida, rossa?... Aném, bon camí!

S' allunyá 'l bordegás, y en Jep y la María, adonantse de la foscó, se calaren á corre dret á las Planas.

A l' arribar al barri 's decantá la mossa, llambregant al lluny.

—Va qu' ho es?—digué á n' en Jep, signantli enllá, cap al cim de la costa.

—Pas l' oviro!—esclafí en Jep, ab desgayre.

—Sí qu' ho es!... Sí qu' ho es!... Mira!

En aquell moment lo bordegás del pa, que ja feya estona vorejava 'l single, destacantshi al vesllum fet una sombra, s' endinzava pels pins, confonentshi com una branca més perduda entre 'ls munyochs de la pineda.

AL VOL

Si al bo de l' istiu 'l *Lleva't, lleva't demati* de las aurenetas ja 'ls ensopegava fora del jas, cap á l' ivern may era 'l sol qui 'ls treya las lleganyas. Deixavan la pallissa. Lo polsim de la palla, ficántsels al nas, los feya estornudar una estona, aixerbintlos; y, espolsantse 'l boll á plantofadas, emprenían llur camí. Se senyavan á l' eixir del porxo, y en Jep, tot pessigant lo borrim del boll encastat á las trenas de la María, pacient y ataleyós com si herbejés un camp, assenyalava 'l tom de la diada.

Al trencar pels boscos anavan al pas, sortejant la brosta per no fer brugit, lleugers, com en soleta de mitja, tot escorcollant lo tou de las fullas per espiarhi 'ls nius Refiats los aucells, saltironejavan pels cimals, donant lo «bon dia» á l' aubada, y 'ls diastres dels cassadors, endevinant per llur vol l' arbre hont lo niu s' esqueya, s' hi enfilavan per abastarlo. Més vegadas los havían pessigat los dits los vells! Y fins los ulls, si 's distreyan! La mossa s' hi enasprava com un xicot.

—Sents, Jep?—esclatía á la primera piulada.—Un gaig!... No!... Una merla!... Será posada en aquella alzina... A ve-yám!—Travavas entrecuix los pellingons de sa roba, s' enfilava amunt, y ans qu' en Jep se n' adonés ja assolía la cap-sana.—Pas es assí, Jep!... Repares?... Cu-cut!... Cu-cut?... No... Pas es cucut!... Una potega, potser... Una potega de la cresteta rossa!... Qu' hi ha formiguers pel tronch?... No?... Pla deu esser garsa!

Devallava en Jep, tot enmurriat per l' envá del tragí, y, après d' un espetech de llengua, continuavan fent via.

—Un pigot!... Aquest sí que no ment, tu!... Lluca!

Ullava en Jep las serraduras de terra, á l' entorn de la soca, y, arrapantse tot seguit al pi, se n' hi muntava de genollons.

—Fa que son grossos, María!... No sents com esbufegan?... Fumere si son grossos!

—Que no 't pessiguin!... Que no 't fugin!... Empitré-ratels!

Un xich après esclatava en Jep:

—Ja 'ls paupo!... Ja 'ls tinch!... Té!... Munta!

S' hi enfilava la María y arremangantse 'ls faldillots, hi entafurava la niuada. Més enllá hi prengué un sust ab los pigots, la mossa! Tenia 'l bras dins lo niu y no le 'n podia treure.

—Jep!... Ay, Jep!... Cuyta, que pas puch eixirne!

En Jep hi corregué, bregá, forsejá una estona, fins que, esqueixant lo branquilló ab sas manyas, li desensepá 'l bras. A la pobre de la mossa li queyan unas llagrimas més fetas! Un cop abastat lo niu, se l' enduyan al primer casal, barantlo per un gratat de fruyta.

Quan era d' oriolets li sabia un greu á la mossa de desfersen!

—No, Jep, no!... Aquest sí que me 'l ne duch á casa!... Y que bufó es!... Lo meteix qu' una coscorra, ab lo forat al cim y tot!... Mira!... Mira si n' hi há de cabeys!... De bruns... De negres... De rossos... Potser son meus aquestos rossos!... Las donas se pentinan, los ne cauen, se 'ls emmunyocan, lo vent los trasbalsa amunt, amunt; s' hi enfilan com á Sant Joanets, fins que s' esbuyan pels boscos, y 'ls aixerits dels orioles, aplegantlos amatents, ne fan lo jas de sa niuada.

Als cucuts los tenia una quimera!

—Gitanos!... No tenen la poca latxa de posar los ous en los nius dels altres perquè 'ls cobin!... Ganduls!... Assó no es pas de lley fa, Jep?

Y ho deya ab uns escarafalls, que fins en Jep se n' hi fumia.

Cap á l' hivern, per las primeras glassadas, grimpavan per las feixas com á gats mesquers, cercant las potaderas dels llo-drignons per resseguir las fins al cau. Un cop 'l descobrian, manllevavan la fura, si no 'ls venia á remá, ó endossavan lo trovo á la propera estada, que 's cobraven ab una tiradeta de vi, venentse 'ls conills á cinch sous per cap quan los dexavan la fura.

—Ja som richs!—deya la mossa, escoltant lo drinch de las pessas.

En Jep se las nuava á la camisa, un de quins panys 's feya

eixir per dessobre las calsas, com quan li guarian los mussols dels ulls, y, après de blincar una estona sacsejant los quartos, reprenian la marxa.

No feyan pas malesas, com lo baylet del rosegó. Llevai dels guardaboscós, que 'ls tenian rancunia perquè 'ls espia- van á las donas que duyan llenya de frau, ningú més los mal- mirava. Y que d' aixó no se 'n podian estar! L' un ho feya perquè á sa mare li havian pres la corda y la destral, cremantli 'l feix á devant del porxo, un matí d' hivern que, á truco d' encendre 'l foch ab més pressa, ficá entre 'ls romanins uns branquillons d' alzina; l' altra, perquè se n' entravan á casa seva, sempre á cosa de dotze horas, la del apat, y, sens dirlos «Déu vos guard» ni «Déu t' ajud,» com es costum entre gent com cal, s' assentavan á cap de taula, escursantlos las raccions. Més llevat d' aquestas derias, no pecavan en dolentaria.

N' havian canat de terra en poch temps, pidolant almoyna! En sas primeras eixidas no eran passats dels envolts. Tiravan pels plans, dret á ponent, fins al prat dels arsos; remuntavan un xich las costas pels baralts de Llovera; devallavan de nou; un cop s' hi coneixia l' arreplech, quan los grops de la coi- xina ja 'ls macavan l' esquena, se n' entornavan á casa.

Més, aná apretant la carestia; s' empitjorá 'l temps ab la nova del gabaig, que ja comensava á cundir, abocantlos á la guerra en defensa propia; s' esveraren los pagesos per la doble plaga; y en Jep y la Maria, vejent mimvar las caritats, deter- minaren allunyar-se.

Fals, la de las torras; Mura, la de las covas; Biosca, l' en- castellada; Suria, la del riu; Cardona, la de las salinas; Solso- na, la de la Seu; Pons, Castell-fullit, Sanauja, tot ho resse- guian. Enconnats á la vida pidolayre, res del mon los feya afrenta. Trascavan arreu, á la bona de Deu, lliures com las aus, sens encaparraments ni temensas.

Sols per las borrascadas, si s' esqueyan lluny de poblat, s' esglayava un xich la mossa. Més, feyan com las perdius: tria- van sa xarpolla ó 'l tou de fanals més apartat de las rasas, y, arredossantshi, boy ben arrupidets, esperavan qu' amaynés lo xafech. Lo bonatxó d' en Jep, extenent sos brassos com un perdigot sas alas, acotxava á la Maria, y l' espantadissa de la xicota, encoratjada al calor de l' abressadeta, s' hi endormis- cava com un llodrigonet. Y com se 'n reya dels llamps, dels

trons y dels ruixats un pich allunyada la tempesta, y quan, abonansantse 'l temps, contemplava enllá, al lluny, aquell arch de Sant Martí, entreteixit de vius colors, que s' esvaía amunt, atravessant los núvols fins á confondres ab la serena volta!

Al bo de l' estiu, reventats de corre, ofegats per la calda, encesas sas caras per la suor, quins rastres a'hi coneixian com si hi hagués llaurat per ellas un caragol bover, s' endormiscavan á l' ombriu d' un roure. Son cap sobre la coixinera, abonyegada pels crostons; lo cabás als ulls, escupint lo ressol que traspuava pel fullatje, com llumenosa boyrina; ajassat son cos entorn la soca, á tot pler, sens miraments ni escrúpuls: aixís passavan los mitj-dias, somniant en son estat, fantasejant sa desgracia. Si apretava la xafagor, embestian pel torrent Allí, en lo gorch més somer, en la bassa més clara ó en lo toll més embaumat, arrán de la riba, clapada de matolls, que 'ls guaria de la soleyada, s' hi banyavan fins á esgarrijarshi. Primer hi entrava en Jep, boy nú, d' una correguda, capbussantshi tot seguit per aborrrir la fredor de l' aygua. Apareixía de nou al som del gorch, per escorres los cabells y refregarse 'ls ulls, y, ajassantshi de cara 'l sol, hi nadava una estoneta. Ajogassada la rossa allavors, li escarnía 'ls gestos, posturejanthi; la ruixava en Jep á mostas, somrihenthi; s' hi arriscava la mozza, amenassantlo ab un terrós ó 'l tostava ab una canya, boy preguntantli: «quants Deus hi há?»; fins que 'n Jep, cabussantshi altra vegada, desitjós de rabejarshi, s' esmunyía endins per reeixir al peu de la riba.

—No t' ofeguis, tu!... Tente compte!... Ey!—repetía ella, tot resseguint lo marge.

Pellucava un bagots de moras mentres s' hi regalava en Jep, y als crits del bordegás, mitj aixugantse encare al batent del sol, s' apropava á l' aygua.

—Ey!... Jep!... Llunyat, que pas vuy que 'm goytis!—feya la mozza, sobtantlo á mitj vestir.

L' empentava enllá, d' esquena al cingle, y, cercant un redós, un rasseret darrera 'ls codols, se desfeya de sos pellingos.

—Llunyat, Jep, que pas vuy que 'm goytis!—repetía.

Mullavas los peus primer, las camás après, fins á genolls, y esbandintse 'l cos una estona á copia de grapadets d' aygua,

tot reprehent.—Llunya't, Jep, que pas vuy que 'm goytis!—se n' eixía del gorch. Xipollejava un xich per la vora, escorrentse l' aygua ab lo cantell de la má; s' assecava una estona al sol, ben arrambada derrera 'l codol; y vestintse ab quatre salts, com si l' empaytessen, aguaytava á son companyó. En Jep, amatent á sos crits, hi compareixía ab un ramellet de margaridoyas, que la mossa 's feya sevas, ó ab algun flaviol de canya que s' havia engirbat en tant, y, carregantse 'ls fatos, repreñían lo vol.

Més allissonats en son *ofici*, ja sols captavan á la segura. Qué 'ls podían donar, fora del grapat d' aglans ó del rosegó de meuca, aquells cents d' infelissos, que no tastavan arros sinó pel segar y pel batre? S' ho rumiaren aixís, y, triantse la parroquia entre la gent de cabal, se l' aconductaren com ho feya 'l metje. D' allavors ensá son plany *Dos germanets!*, llensat ab veu esllanguida desde 'l dintell de la porta, ja no fou rebut, com abans, ab un condolgut *Deu vos ampari!* «—Dos germanets!» «—Ah!... Sou valtros?—los deyan las padrinas.—Y qué 's corra del gabaig?» Se n' empescavan alguna tot cruspintse 'ls deixos, rescalfats á sa arribada, y, encabassantse 'ls rosegons y refregantse 'l ventre, se 'n despedían fins á l' altra eixida.

Tampoch s' oblidavan de las iglesias, á las qu' hi acudían per aplegarhi 'l panelló quan hi feyan *algun be* ó hi celebraven festa grossa. Per Santa Creu ne resseguían! Com los pans eran de matataluga y no 'ls escatifyenyan gens, puig que 'ls parroquians ne bestreyan la farina y fins la passavan per torn, pas se 'n oblidavan los bordegassos. Quina diada aquella! Trascavan pels blats, saltant per las creus, fetas ab arsos y oliveras y subjectadas per rochs, que 'ls pagesos hi posavan per allunyar á las bruixas, lliures fins al Setembre, que es quan los hi atian las pedregadas; y tot manxant á las fadrinas que s' ensopegavan pels camins, seguint 'l vol dels voliolets per endevinar de quina banda 'ls esdevindría 'l cassador, apretavan á corre dret á las iglesias. Prenían missa, arreplegavan son pa un cop ja llesta, ne mendicavan uns quants pels que restavan á casa, inseguint la consuetut, y, carregantse 'l fato á l' espatlla y ab son panelló á la boca, s' esmunyían com á furas. A Sant Just los feyan més xichs, á Ardevol, més

grossos; á Llovera, més plans; á Su, rodons. De tot se n' adonavan.

A l' arribar á sas casas, xichs y grans, tots los eixían á rebre. Los grans los acullían ab una mirada de regoneixement, que s' allargava fins á l' envalúm de la coixinera, en tant la maynada, saltironejant entorn del sobrevingut, pido-lava, desficiosa, un panelló de moresch, que 'l *má* ó la *teta* s' apressavan á donarlos.

(Seguirá.)

UN ARBRE DEL PARADÍS

Avans que l' angel del cel,
aquell de l' espasa ab flamas,
rigurós guardés la porta
que al Paradís dava entrada,
perque Adám no hi fos admés
en cástich de sa gran falta,
un altre angelet hermós
se 'n entrá en aquella estancia
y va sortí ab lleugeresa
emportansen una rama.
¿Hont anirá l' angelet
ab aquella tendra planta?
Alegre envers l' Occident
n' encamina sa volada,
y després de molta vía,
y després de llarga marxa,
á la voreta d' un riu
hi va plantá aquella estaca,
y tant bo fou lo conreu,
que va creixe ab molta ufana.

.

Han passat ja molts de segles;
homens de diferents rassas
en eix país benhaurat
senyalaren sas petjadas;
y aquell arbre 's multiplica,
y á la vora d' allí s' alsa
una ciutat que llurs gestas
foren d' honrosa membransa.
Voleu saber quina es
terra tant afortunada?
Lo riu se coneix per Cinca;
la ciutat Fraga es nombrada,
y es l' arbre nostra figuera,
que es de tots tant apreciada.
Veyeu perque gust del cel
tenen las figas de Fraga.

MANEL TERRÉ

A LA BONA DE DÉU

(Continuació.)

SEMPRE AMUNT

CAP á la tardor, presentint lo cru de l' hivern, més rigorós aquell any encara, 'ls mendicants resolgueren prevenirse. En Jep rebé en almoyna uns esclops esberlats, unas calsas de vellut bon xich oldanas, y un pellicó revellit, arreplegant pera la María un mocador d' herbas, ja boy esllanegat, un giponet de piteu, estrafet de midas, y uns esclops de pastor, oberts de las punteras. Era 'l parell més desmarxat; empero, com s' ensopegá esser lo més xich, se l' acomboyá la mossa. Per cert que li venia tant balder, ab tot y forrarlo de palla, que s' hi entrebancava á cada punt. Si tenia uns peuhets lo mateix que duas pinyas!

Quan al Miracle repartían sopa, soptavan lo tom per deixarshi caure. Quins alegroys los de la petita per l' anvespre de festas!

—Nos calfarém la panxa, ey, Jep?... Y 'ns omplirán las ollas, fa?

—Fumere si 'ns omplirán las ollas!—esclafía en Jep, saltironejant.

LA RENAIXENSA.—Any XXII.

Allans á posta de sol s' esqueyan per las garrigas.

—Quants tupíns te n' has dut. mossà?

—Carau!... Jo, tres: pare, fill y esperit sant, goyta!... Y tú?

—Jo?... Repara.

Regiravan los cistells, enriallats una estona per las mesuras de la terrissa, diferentes de cabuda totas, y, boy garlant dels de sas casas, empeníanlas amunt.

A l' assolir los prats, ja fet cap vespre, en Jep enfeixinava uns bruchs, dels quins la rossa 'n fesa manadets, entortolligantlos ab fanals, pera servirsen com de teyeras al trencar pels boscos. Més avall los encenían á la llar de la propera estada ó á la pila del carboners, y á bots y á corregudas, enjogassantshi com á dimonis, reprenían son camí. Reguitzells de llums, esgarriats com á fochs follets, trepavan arreu la fosca, descobrint als pobrissons dels envolts, que formiguejavan pels viarany, atrets envers lo santuari per la saborosa farúm de las marmitas. Las teyeras dels que costejavan enllá, per las clotadas, amagantse y reexint soptes com una pluja d' estels, produían á la parella tant agradós efecte que se 'ls ne duya la vista. Com hi gosava la mossà! Emperó, en una d' aquellas nits hi agafá una basarda!... Era una nit de vent, una nit de vent qu' ho arrebasava tot, tal com si s' haguessen desencadenat las bruixas. Gronxava 'ls arbres, blegava 'ls plansons, ajupía 'ls blats, regolfant arreu, irat y bramulós com engelosida fera. La mossà obrí la vista, clucada feya poch pel remolí d' una ratxa, y al endressarla al lluny, ovirant al santuari, s' esferehí tot duna.

—Ay, Jep!—esclafí, repenjántseli al coll d' una branzida.

—Pero, qué tens?... Qué fas?... Quina te 'n passa?—esclatá en Jep, tot esglayat per l' escomesa.

Esporucada la mossà, ni alé tenía pera dirho.

—Lo llop!... So vist lo llop!... Allá!... Derrera 'is pins!

Y s' aferrava á n' en Jop, y tant esverada ho deya, que se li erissavan los cabells, petantli las dents y tot com un joch de castanyolas.

—Ab uns uys rodons, ensofrats, sagnosos!—afegía.

En Jep girá la vista entorn, y, adonantse d' unas cucas de llum posadas á l' enforcament d' un pí, se desempellegá de la María, esclatant en ferma rialla. Mes, la portuguesa la domi-

nava tant, que tremolá fins al mateix Santuari (1). La vista de la gent, d'aquella bubó de gent que formiguejava arreu. aixamantse pel pati al trasbalsarhi les marmitas; la fumerola de la sopa, enlairantse amunt al destaparlas, com avisant als enderrerrits; lo soroll dels plats y las palestras dels mendicants disputantse 'l torn; y, sobre tot, lo caldo, la fortaleza del caldo, quinas primeras xarrupadas encengueren á la mossa, foren, junt ab las set horas de jeya, 'l veritable remey de sa basarda.

Més enllá s' encapritxaren en seguir las firas. Enlleminits per la de Torrenargó, en la quina, á més d' aplegarhi alguns dinerons guardant remadas, s' hi atiparen de valent, no 'n deixavan una. En la de Torregarsa s' escaygueren al ple del rebombori promogut entre 'ls firetayres y 'ls cobradors de Salsona ab motiu dels *mals de Rey*, que 'ls marxants, per mor de la carestía, pretenian se 'ls hi condonessen. Aquella llarga explanada, rublerta de fato, hont los firetayres, vinguts de cent lliguas lluny, l' agombolavan en estivas (esclops, eynas, piteus, rúbas de montanya y forasteras, y ormetjos de tota lley), entornadas pel bestiar, acollat pels marges; pels bodegayres, que duyan lo beure als homes; y 'ls barraquers, que 'ls cohian la minestra, entafurats dins sas coturnas, semblava en aquell moment lo vivach d' un gros exércit. Xisclavan los firetans, baladrejavan los cobradors, alaria la gent esdevinguda á fira, tot acoblantse en rotllos; y era tal lo brugit al confondre 's ab los bramís y renills del bestiar, esverat per la gatzara, que ressonava al lluny fondo y pahorós, com si hi caygués una tempesta. Pujaren de tó 'ls crits, vingueren las amenassas, volá enlayre algun roch, esbargint als de la renda, y sort hagueren aquests dels guarda-boscós y 'ls mossos, que s' hi ficaren pel mitj, puig si 's distreuhen un punt més no n'

(1) Cada any, pel dimars de Carnestoltas s' hi celebra la festa dita *dels pobrets*, consistent en un sopar ofert als pobres de la rodalia. N' hi acuden á aixams. Aprés del rosari, que senyalan desde la cuyna y 'ls pobres resan agavellats per la llar ó escampantse pel corredor que l' enfila, s' arrengheran fora 'l pati, al llarch dels banchs, en tant treuhen las marmitas y 'ls donan plats y culleras. Primer los serveixen la sopa, aprés farro (cols, guixas y patatas, barrejadas ab farinetas), un pedas de carn tot seguit, del xay que matan per la vigilia, junt ab una llesca de pa, deixantlos que xarriquin á son pler. Molts s' enduhen vianda pels de casa. Los que viuen prop se 'n tornan á dormir, extenent marfegadas de palla per ajeureshi 'ls llunyadissos. Son tants los que hi acuden, que una dona, anomenada la *Teixidora*, hi passava tot un dia, de bon matí fias al vespre, no més que pelant patatas.

entra cap á Solsona. Hi trobaren més quartos en Jep y sa companya, un cop aplegada la fira! Sobre tot per las socas dels arbres, qu' era hont los tractants en bestiar hi ajustavan lo preu fet y s' hi alleugerian de las unsas! Com ab lo xibarrí dels cobradores ningú s' hi entenía! (1)

La passa de la *gripa* per poch los torba la de Torá, la dels gurrins, que s' esqueya per Sant Anton, lo dels ases. Era la *gripa* com una mena de garrotillo que atacava á las criaturas, y als grans, si bé que ab poch cassos, escanyantlos en curtas horas. Deyan si la duya 'l francés. Per la fira de Santa Llucia n' aná cundint la nova ab son rastre d' esglayadoras fetas. Las mares, espetarradas de sa malignitat, resguardavan á sos fills dins lo més fons dels casals, tal com si llegendaria fera, arrupida fora 'l porxo, los aguaytés per engolirsels.

La dida de la rossa era una de tantas.

—Pas vuy que 't mogas, María!—li digué al retornar d' aquell vol.—Ab aixó que corra... No!... No!... Deu nos guard de cáurehi!... Ja no s' ho valdria 'l susto!

—No!... No!... Que no 's moga!...—afegía 'l didot, fent cara al mal temps.—Deu nos guard de cáurehi!

Soptada la María, ni tingué l' esma de contestarlos. Lo recort d' en Jep y l' esment de la fira de Torá, que may havia vist, l' encoratjaren de sopte, y, alsantse de l' escó, hont s' era asseguda, contestá ab ayre:

—Pas á mi 'm fa por aixó de la gripa!... No!... Lo qu' es á la de Torá só promés anarhi!... Fa que m' hi deixareu anar?... Pla calria!... No hi só estada may!... May!... Y aixó de la

(1) Los mercados y las firas havian pres tal vol en aquell temps que no hi havia poblat que no tingués la seva. La del Miracle, que sols durava un dia l' hagueren d' allargar á dos. En lo primer, que era per la diada de Sant Andreu y se celebrava devant lo santuari, s' hi venia de tot. Era alló un garbuix, una purria, una barreja de tota mena de fétils. En lo segon, que tenia lloch en un camp proper anomenat d' *en Peretó*, tot s' ho enduya 'l bestiar, que se n' hi aplegava de tota casta. Més envant suprimiren aquest últim ab motiu del bestiar, quins remats, á pesar d' estrenyels los pastors, s' endinzavan pels conreus, pastoranthi á la ventura. La gent dels envolts, á l' encarir l' importancia del mercat pels que hi baixavan de lluny, prenian com á mesura que fins n' hi acudían d' un poble quin nom se 'ls entravessava á la llengua, mes quina distancia significavan dihent «que la meytat era d' Epanya y l' altre meytat de França.» Una de las firas més originals era la d' Amet, que se celebrava per Santa Llucia y 'n deyan *la dels Sastres*. Els *vagabundos de l' agulla*, com los titlavan los del país, pujavan fins á l' ermita, assistint á las funcions religiosas, escampantse aprés pels envolts, hont encenian fogassas, y al entorn de las quals, escridassant, ballant y fent gresca, s' hi afartavan de castanyas.

passa es per allí, pels llunys!... Déu sab ahont!... Si pera aquests baralts pas se 'n parla!

—Peró, mossa!—afegí la dida.—Mira que 't fas gran!... Mira que ja ets gran... Y aixó d' anar pel món aixís, adobant-se 'ls temps, pas potser de durada!

—Pas potser de durada, mossa!... Mira que 't fas gran!... Mira que ja 't fas gran!—repetí 'l dido, tot punyint un magayonet y resseguint ab condol l' horta.

La mossa 's capficá; rumiá una estona, sospesant los mots de sa dida, que l' engrandian en un moment, inclinantla y tot á créurela; més, pensá ab en Jep, ab los garrins, ab las firas, ahont tant be s' hi trobava, y, esbargint tota incertitut, hi esclatá resolta:

—Bueno: m' arribaré á Torá, tot tent lo tom, y, ja que ho voleu aixís, á la tornada 'm quedaré ab valtros!

Remugaren una estona 'ls didos, amanyagals un xich la mossa, ploriquejaren tots més endavant, y, ja convinguts en la transació, despenjá 'l cistell aquella y se 'n torná á la capta.

ESCAPANT DE L' ESPARVER

Pels joncars de la riera la Maria 's topá ab en Jep. Tot arripit pel griso, que comensava á sentirse, allí s' esqueya 'l xicot, amoratat lo nas, mitj balbs los dits, embotifarrats pels penellons, que s' aconsolava fregántsels, boy esperanthi comparagués la mossa per emprendre la via.

—Pas t' hauria coñegut!—esclafí la xicota, veyentlo embarretinat fins á las orellas.

—Fumere!... Y com es qu' hages estat tant tardana?

—Carau!... Com qu' ha vingut be de prim com no 'm deixen moure!

—Fumere!... Va de bo, Maria?... Y donchs?... Quina n' es estada?

—Carau!... Per xó de la gripa primer, y empés... y empés... perquè só massa gran, veyas!

Quan en Jep entengué lo de massa gran, per poch s' hi trenca de riure.

—Tu, massa gran?—esclafí apamantla ab una ullada.— Massa gran!... Massa gran!... Que t' has tocada, Maria?

—Carau, Jep, pas te 'n fumis!... Y tu, qué hi entens d' aquestas cosas?... Mira: com que acabat d' aquest tom ja no 'm mouré de casa, veyas!

A l' oirho 'l bordegás, que fins se li atabellava la cara de tan riure, sobtá totduna la rialla, enseriantshi per moments.

—Si que va de bo, mossà!—remugá, tot fregantse 'ls panellons, que ja tornavan á enverinárseli—Donchs digas que ja no 'ns veurém més, fa, si no ixes á córrela?

La mossà no respongué. S' estirá de puntetas, encarantse ab en Jep, y, fixant en sos ulls aquellas gotas d' oli de sas ninas, sacsejá una estona las espatllas.

Poch après remuntaren la clota, tot capficat lo xicot, un xich tibada la María, com enorgullintse d' esser ja gran; més, abdós, muts, retrets, al pas, y ab los ulls enllá, resseguint las giragonsas de la carretera. Al deixar la бага de ca 'n Coll, lo bordegás s' hi aturá de sobte.

—Sabs que só rumiat, María, boy caminant?... Que pas vuy tornarhi á la capta.

—Que va de bó, Jep?

—Mira: perque só massa gran, veyas!

La mossà, que 's bufava 'ls dits, un xich arronsats pel fret, esclatá á riure com una boja.

—Pas te 'n fumis, María!... M' ho só rumiat aixís, y aixís ha d' esse!

—Y qué farás?

—Mira: 'm llogaré per pastor, per rabadá, per... lo que s' escayga, veyas!... Y tu?

—Be prou nè basquejará la dida!... Més com, si 'ls temps se posan bons, no 'm mancará feyna á casa!... Be baixarás per festas!

—Y jugarém al truch!

—Y ballaré una xica!

—Y...

Ja parlavan fins de casarse, quan, al deixar la riba, sobtats per la munió de gent que s' esqueyan á Riolas, s' hi encaminaren á corre cuyta.

—Quína 'n deu passar, Jep, que s' hi atupeixin aixís?—di-
gué la María, boy embestint la dressera.

Y tot just se n' entrava al tros, ohí que l' anomenavan.

—Tu!... Escabeyadota!... Vina'm assí, que fonyarém la
brema!... Vols?... Nos partirém la dita!... Sempre fan de bon
aplegar sis quartos!

Era 'l baylet del pa, al qui havían llogat los de Riolas
pera matar los galapats de la bassa. N' hi havían! María de
Deu! A copia de no vuydarla (l' hereu may l' era vista aixuta)
hi campavan de tal lley. que tant pujava 'l gruix del llot com
lo tou de las bestiotas. Més, arribá 'l punt de que 'ls animals,
que no tenían altra bassa per abeurarshi, s' hi desventrella-
van á cada pinso, y 'ls de Riolas, sospitant que lo que 'ls
enmalaltía era l' aygua, y que lo que 'ls matzinava l' aygua
era el verí dels galapats, ja no tingueren gota de repós. Cri-
daren al senyor vicari, qui comparegué als vuyt días, aprés
de missa; li feren benehir la bassa, armat del salpasser y ab
lo llibre dels resos; hi llensaren sal; més, veyent que ni ab la
sal ni ab los exorcis n' eixían, determinaren vuydarla. Es lo
que 'ls deya 'l pastor:—Fora la jassa, fora la cria!—Un dels
mossos agarrá una arpella de las que 'n diuhén sisenas, un
altre s' amaní ab un xapo dels grans, y, un cop ja vuyda la
bassa, comensaren l' extermini. Lo de l' arpella enterrava l'
eyna al fons del llot, llensava la farda un xich enllá, al peu
del camí, qu' escampava 'l del xapo, y á cops de pla aquest,
ó mesurántlashi pel nu de l' emmanegamenta si eran dels
grossos, xafava 'ls galapats, trasbalsantlos tot seguit á l' hort,
pera barrejarlos ab la mercadería. Al bo de la feyna s' hi es-
caygué 'l baylet del rosegó, que seguía 'l tom.

—Quant me doneu si us ajudo?

—Sis cuartets!

—Dotze!

—Alo!... Y apreta 'l puny, que s' hi emmunyocan!—afegí
'l del xapo, etzivantli l' eyna entre peus.

La farda retinguda en la pala, desprenentse ab l' ayre de
la branzida, revestí arreu al bordegás, tapantli ab sa fetor los
nassos.

Tot ajogassantshi 'l baylet, hi aná agafant tal fal-lera
que, no abastantli 'l xapo pera reventar als animals, s' hi posá
ab los peus, com qui fonya brema.

Aixís, arremangat de calsas, empastifat fins als genolls pel llot, mascarant arreu pels llapissosos esquitxos, suant á llágrima feta (unas llágrimas negres y espessas com sutje, que li rossegüían tota la cara); aixís llot, endiastrat, fet una furia, me l' ensopegá la María.

—Uix! —féu aquesta, decantantse vers en Jep. —Tornemsen, tu?

En Jep, fatiguet, s' hi entregirá d' espatllas.

—Tornemsen, tu?—repetí la María, fentse l' escarafallosa. —Sols en véureho ja friso!... No diu que llensan verí?... Alo, donchs! Fugím!... Fugímne!

Ja empentava á en Jep, quan lo bordegás del pa, atale-yantsen las emprengué ab la mossa.

—Que aneu á Toaá?... Va qu' aneu á Torá, tu, escabeyada?... Si us espereu, vinch! .. Alo, que m' hi afanyaré!... Anirém de colla!... Vols?... Voleu?

Y com en Jep y la María ja 's calavan á corre, 'l bordegás, etzivant-los entre cap y coll una grapada de galapats, regalant encare, seguí cridantlos:

—Tireu per dalt, pels garrichs, dret als prinyoners... Pla vos conseguiré d' assí una estona!.. Sentíu!... Eyl... Per dalt!... Pels garrichs!... Jo també hi vinch á fira!

Mes en Jep y la mossa, posats á gambejar, no s' entenían de lo que 'ls deya.

Lo griso anava minvant. Atemperat l' ayret per las ulladas de sol que s' estenían pels esquenalls de las serras, retornava ab sas tebiosas alenadas al fredolich d' en Jep y á la frissosa de la María, llensats á fer camí per rescabarse del paro. Caminavan aplegats, junyits per las espatllas, com una parella de bous, tant arrimadets que sas ombras, al allargarse pel terror, se confonían en una sola taca.

Tot vorejant altre cop la riera, en Jep esgarriá 'ls ulls de la riba pera clavals en sa companyona.

—Tu, mossa, no t' etjegarán de casa 'ls didos, més ende-
vant?

—Aquesta sí que fora bona, Jep! Y per qué?

—Per enviarte á servir, fumere!... Qué hi farás á casa?

—Mira: estarmhi, carau!... Qué hi fá la dida?... Tothom es bo pera la feyna!

En Jep no insistí més. Adressá 'l cap, esbargí pels marges

sos ulls, atrets pèls arbrissons de las ribas, y, adobantse la coixinera de l'esquena, se desgafá de la mossa.

—Ferem nit á les Agüetas, fa?—digué la María, adonantse del alleugeriment de sas espatllas.

—Y eixirem á entrellusca, ab los firetans,—responguéli en Jep.

Quedaren entesos, y, apressant més lo pas, continuaren sa via. Més, era tant lo que 'ls encaboriava la persistent idea de sa crescuda, que remataren lo camí muts, retrets, encaparrats, sens que mitjansás entre 'ls dos cap més paraula.

L'endemá, á punta de día, tot fregantse 'ls ulls encare, embrossats pel boll, en Jep repetí á la mossa:

—Acabat aquest vol pas vuy tornarhi á la capta!... Fins ho só somiat qu'era massa gran, vols créureho?

—Donchs, mira: jo també!—esclafí la mossa, com ensentimentants'en.

Acollats ab uns de Sanahuja, que duyan á vendre 'ls garrins, s'encaminaren dret á fira.

Encare era ben fosch. En Jep y la María, arraulits pel fret (un griso parat, qu'ensetava la pell sens adonarsen), s'arriaren á la teyera del firetá pera refershi. Sas caras, encesas pels flams dels bruchs, sobreixían entre las ombras com á caps tallats ó com testas de serafins destacantse del fons de betumat quadro. Pas se deyan un mot. Los garrins anavan devant, aparelladets, morro-terros, que furgavan per l'erbey d'estona en estona; seguían los mendicants, bufantse 'ls dits, ben arredossats al de la teyera; la muller del firetá, ab son godayet al devantal, llensant escruixidors güells, venía á rassaga; rematant la currua son fill, agafat á sas faldillas, somicós pel fret y tot engabanyat ab lo tapabocas de son pare.

Feya un matí quiet, humitós, reposat. L'ayre era tant fi que las fullas dels arbres apenas se movían. Llevat del ressó dels passos, dels espetechs de llengua aquissant als garrins, y dels cops de branquilló de home al desarrambarlos dels conreus per estrenye 'ls pels caminals, cap més remor retentía. Lo pas d'altres curruas, al toparse per las bagas, esbargía un xich la solitud.

—Bon día!

—Déu vos dó bon día!

—Cap á Torá?

—Qué s' ha de fer!... Veurém com marxà.

Quan arribavan á Tora s' alsava 'l jorn á tota pressa.

—M' apar que s' hi escaurá gent!—deya 'l dels garrins á la dona, adonantse de la bellugadissa.

La plassa era ja un mosquer. Firetans y bodegayres trasquejavan á correcuyta per son entorn, amanintse pera la venda. Los marxants; que hi eran escassos, descosián las xarpelleras, tot armant los fotils pera la parada; los del bestiar, apeixantlo ab un xich de vert ó una mosteta de gra, l' acoblavan en rodona, tot aixeribntlo ab lo bruch; los bodegayres recomptavan la gent esdevingvda á fira per endevinar los toms que donarían sas paellas; en tant los barraquers, resseguint la recua dels enderrerits, que s' atupía pels porxos, se fregavan las mans, no tant pel fret qu' hi sentían com pel giro del mercat, qu' acabalavan á sa manera. Los arribats més amatents, asseguts al cayre de las pedras qu' enrotllavan sas fogassas, trasbalsadas allí per servirsen de fogó, enrahonavan de sos negocis á l' escalf de la llum, de la rojenca llum dels branquillons de pí, que 'ls encenia 'l semblant, tot retornantlos de la fredorada.

En Jep y sa companyona s' havían acomboyat feya esto-neta. En Jep guardava uns garrins; la María, uns godayons; un parell de godayons rodaxonets y blanchs com á formatges.

A l' eixir lo sol ja no s' hi entenían. La gent fressejava pel firal, concertant aquí, sospesant allá, regatejant arreu, feta un abigartrat embull qu' aduc atolondrava de veure. Los crits dels uns y 'ls botzinaments dels altres s' esbargían enllá, remorosos, com si fendissen l' espay aixams de rondinadoras abellas. Comensava 'l bo del mercat.

—Ja 'n so venut un!—cridava la María á en Jeph.

—Jo, quatre!—responía en Jep, baladrejant desde 'l remat y assenyalant lo nombre ab los dits.

Eran sos amos quíns los havían venut; mes hi posavan tal empenyo en lo trafech, que ni que las paradas fossen propias.

A l' hora d' esmorzar, en Jep s' acollá ab la María. Asseguts entorn de la fogassa, ab son plat á la má, acurullat de monjetas fregidas, y ab son bossí de cansalada en sa vora, poch se recordavan de las gebradas. Per forrarse més lo ventre, acostavan al foch groixudas llescas de pa, que s' amanían ab llart après de torradas, empassántselas de calent en calent

y ab lo mateix delit qu' una lleminadura. Un trago de ví 'ls esbandia 'l gargamelló, y. més contents que un ginjol, sols retreyan sas glorias.

—Pas es tot hu, assó ó lo de casa!—feya en Jep, espetegant de llavis.

—Carau, be pots dirho!—repenia la mossa, encare ab la boca plena.—Que 't davan á tu?

—A mi?... Repara: pa de meuca y un grapat d' aglans per esmorzar... Per dinar, no cal dirho: farro y blat fresat, ab una boleta de sagí, que maurava la mare dins una xicra... Per sopar, verdura... verdura del riu, entens?... Fonoys, roellias, creixems, llaxons, ensiamets, bullit tot á corre cuyta y sens amanirho ab oli, com la calderada pels tossinos.

—Te fum, Jep!... Igual que casa, llevat que 'l pa era d' aglans y que envers d' aglans nos davan prinyons.

—Tot es hú, fa?—repetí en Jep caixalant lo cayre d' una llesca.—Fumere!... Fumere!

Y 's calaren á riure.

A l' aixecarse per retornar al remat, lo bordegás del rosegó va sobtarlos.

—Carau, mossa, que vens godays?... Com te va la venda?... Tau tau, eh?... Y tu, qué gordas?... Trujas?... Ne vols baratar un parey per un berro?... Gordo berros. . Cap enllá, al capdevall de la plassa. . Be, mossa, be!... Com no m' esperavau ahir?... Quinas fugas!... Perque anava tot llort, fa, ab lo dels galapats?

En Jep no respongué. La mossa, que 'l tenia de cara, sacsá 'l cap, tot fentli una ganyota.

—Ho veus, també?—afegí 'l bordegás, fent redringar los quartos de sas butxacas.—Ara 'n tinch, que no 'n tindria!... Vols que 't compri un mocador, rossa?... Mira: 't mercaré un mocador, un de gran, que no se 't refredessen las espatllas... Si me 'n faltan n' empraré al dels berros, entens?... Quan te vey tan guapota!—esclafí, tot posturejantli la barbeta. Y 's calá á corre com una fura

En Jep restava mut, sorprés, parat, no sabent com empasarsho.

—Sabs que es molt jugarer lo pallardás? —esclatá la mossa.—Si 'm masega altre cop, li vento plantofada.

Alguna cosa anava á dir en Jep; més lo retorn del borde-

gás li nuà la gola. Venía corrents, adalerat, suant, ab lo goig als ulls y la rialleta als llavis.

—Fa que 't plau, escabeyada?—esclafí, amostrantli 'l mocador que li duya, estés de llarch á llarch com una verónica. Era un mocador de cotó, de fons llampant, encenefat de rosas y fullatges.—Lo só mercat per tu, rossa!... Perque no 't costipis!... T' escau, oh?... Jo diria!—Y, tot allargantli 'l mocador, li acaroná de nou la barbeta.

—Pas vuy que 'm paupis, sents?—botziná la mossa.—Uix! .. Lo farcit!... Alo!... Fuigme d' aprop, qu' encare puts á galapats!—Digué. Y l' empentá tant blanament ab la colze, que, més qu' acció de rebuig, aparentava manyagaría.—Pas te 'l vuy!... ¡Pas te 'l vuy!... Sents?—afegí, tot llambregantlo de resquitllentas.

—Beno, isarda: té; empero. m' has de fer un tonet, va?... Un tonet y fora, que s' hi conega que m' estimas!... No t' esmunyis! .. No te m' acostis!

—Uix!... Fastigós!... Estás?... Jep?... Que no ho veus, Jep, com me masega?

De massa qu' ho veyá en Jep fins los ulls se li enterbolían.—Si no fosses més gran...—rumiava, tot reullant á l' atrevit. Los planys de la María, rebelantse á sos desitjos, l' encengueren de sopte, y, empentant al bordegás, l' amonestá ab quatre de las agres. La gelosía que conegué ans que l' amor, l' engrandiren totduna.

—Que bé t' esplicas, carau!... Ni 'l rector á la trona!... Empero, ves si hi valen tos grunys, qu' are n' hi faré un parey, veyas!... Un parey!—afegí, tot allargant lo morro y abalansantse á la mossa.

En Jep s' aferrá á sas espatllas, estrevantlo; lo bordegás, atiat pel despit, li ventá una morma, tot desfentsen; s' encoratjá 'l menut ab la punyida, y, agarbonantshi irat, com un gos foll, més que pel cop per l' espetech de las besadas, l' entrebancá ab sos peus, rodolant abdós per terra. Se reblincá 'l gran, ajayant al menut, qu' aduc s' hi feya ab las ungles; lo subjectá ab un bras mentres l' apunyegava furiosament ab l' altre, boy guitzejant á la María, que fressejava per despartirlos; y tant s' hi enfeyná lo mal esperit en ataconar á n' en Jep, que quan los firetayres li tragueren de sota regalimava sanch per tota sa cara.

—Verge dels Sants!—féu la Maria al véureho, tot acostantse á n' en Jep ab lo mocador del bordegás per aixugarli 'l rostre.

Se redressá en Jep, rebutjá 'l mocador d' una colzada, resseguí 'l terror ab un cop d' ull, s' adoná dels rochs apostats á son entorn, encare fumosos de la teca, y, arreplegant lo més feixuch, ab sas duas mans, l' eizivá ab tota furia contra 'l murri.

Un ay! esglayador, eixit dels llavis de la Maria, sorprendué á la gent, ja distreta en sas caborias.

—Que es estat?... Com ha sigut?... Quí t' ho ha fet?—preguntavan al ferit. Mes lo bordegás no responia.

Estabornit pel cop, allí s' esqueya, badat lo cap, confosa sa cara per la sang, que li rajava á doll fet, tot brut per la pols, deixat anar de brassos y de camas, com si ja ni gosés móures.

Al retornarlo 'ls firetans, esverats per aquella feta, llensá tan esgarrifosos crits, qu' arréu del firal s' obian.

—M' ha matat!... Ay, Deu, que m' ha matat!—alarejava.

En Jep y la mossa ja Deu sab hont eran.

Quan lo bordegás, revenintse als aspergis de las donas que li rentavan la nafra, s' incorporá una miqueta, la Maria soptá á n' en Jep en lo més pregon d' una bauma.

—Qué has fet, desgraciat!... Cal que fuges!... Cal que fuges!... Apressat!... Apressat, que no t' engarjolin!

En Jep, prou esporucat de sí, perdé 'ls estreps de sa fantasia, y ab l'angoixa al cor y 'l desvarieig al cap, sempre pensant que l'empaytavan, s' entafurá pel bosquim, rabent, sens aturador, lo meteix qu' endut per un estol de bruixas.

JOAN PONS Y MASSAVEU.

(Seguirá.)

MONTSERRAT

(FRAGMENT)

També hi vindria jo, y 'm complauria
ohint los virolays, los cants y salves
que día y nit los escolans y monjos
rendits d' amor endressan á la Verge,
barrejat dolsament ab las canturias
dels aucellets que en las verdissas niuhan
y ab l' encens delitós de farigolas,
de sajolidas, romaníns y espígols.
També hi vindria jo; més ¡ay! debades
lluyto ab lo fat que crudelment me 'n priva:
no hi pot venir lo cos; ja hi vindrá l' ánima.
L' ánima, sí, que Deu no volgué esclava,
es la que avuy entre vosaltres deixo:
aculiúla, amichs meus, y arredossáula
en un recó d' eix cel de Catalunya.

Ja company vostre, á tot arréu seguintvos,
com segueix á la llum la papallona,
resseguiré la fonalada fresca
hont la fonteta dolls de perlas véssa

damunt la molsa que es sa verda falda,
lo repós endolcint plé de misteri
que en grat ensopiment lo cor encisa.
Los pichs resseguiré d' alsaria inmensa
hont la tempesta á reposar s' atura,
y l' esperit s' esplayará vejentla
de cap á cap ma ben volguda patria.
Voreta 'l Llobregat hi veuré pobles
—ramats de xays que en xaragall s' abeuran;—
escampadas arréu, ciutats y vilas,
y apleret, del treball palaus nombrosos.
Las masías veuré, mitj amagadas
per las pinedas, com si fossen perlas
dins de petxinas colossals, verdosas.
Embadalit, reculliré perdudas
follías en l' espay, que 'l pagés canta
boy trasant per los feixos y las vinyas
que amára ab sa suor, y la tocada
que 'l pastoret anyoradís refila
vigilant lo ramat que 'ls brots rosega.
Las hermitas veuré, solas, desertas,
que abrassa l' eura y sa nuesa tapa;
veuré arrunadas sas parets d' argila
que avuy son cáus de serps y llargandaixos,
y 'ls ángels n' han fugit! com las abellas
tugen dels erms que cap floreta crían.
Los covadors desfets ¡ay! qui 'ls refasse
no cal que esperen ja. que l' aureneta
quan li es ingrát un cel ne cerca un altre.
Sols Deu ho sab si tornarà l' asceta
á viure en eixos nius, tal com aquella
aucella torna quan l' hivern s' allunya...

Després vindrá la nit, y l' estelada,
atapahint del cel la volta fosca,
com un garbell inmens, llum de la gloria
garbellará damunt de la montanya;
ó be la boyra arrossegantse humida,
pujant del fons del riu, com cortinatje,
lo mon que bull sota mos peus tapantme,

del mon me distraurà. Dintre del temple,
solets ¡quín bó farà! solets la Verge
y jo, genolls en terra demanantli
moltes mercés que espera la meva ánima;
la llibertat per Catalunya aymada;
que ab son mantell á una filleta acotxe;
gracia y salut per tots aquells que viuen
dintre mon cor, y la promesa dolsa
de que quan moren ells, com las orugas
que en papallons daurats se converteixen,
se 'n volen cap al cel, y en companyía
d' Ella ¡ay! eternament jo també hi sia.

JOSEPH MAS CASANOVAS.

Octubre, 1888.

A LA BONA DE DÉU

Acabament.

Á L' ESGARRIADA

QUIN esglay lo dels primers dias! Los degotalls d' una fontinyola, la remor de la fullaraca, los xiulets del vent al regolfar pels fondals, lo trontoll del carro d' un traginer, l' espetech d' una fona, 'ls glapits del bestiar, fins las passadas dels muixons, que s' esplomissavan al sol, tot gronxantse al suau va-y-vé d' una branqueta, li causavan tremolins.

Lo bordegas del pa ja tenia encrostissat lo trench qu' encare en Jep, contorbat per la feta, ni 's fiava de la seva sombra.

Al deixar la Segarra s' aná refent de mica en mica. Y tirá amunt, y sempre amunt, ab lo plany als llavis y 'l cabasset al bras, que es lo passaport dels pobres, tot esmentant á sos pares, alarmats per sa fugida; tot anyorant á sa companyera, la rosa de la vall, sa germana de vol, qu' abandoná en mitj dels garrichs, espalmada pel tripijoch y esgarrifada per l' ánsia. Cap hont la duya? Ell pas ho sabia! Enconnat á la vida rondallera, poch basquejava pels indrets. Era un paquetayre

qu' escapava dels parrots amagant lo frau pels revolts dels singles; sols que 'l fato 'l duya endins, molt endins, abscondit entre 'ls replechs de sa consciencia. 'S llevava dematí, com los aucells; seguia 'l tom, mendicant pels casals; enfilava las tasqueras, que 's perdian amunt, tomant las plujas al dessobre; y, en féntseli nit, cercava 'l jas allí meteix hont anava á raure.

Deixada la Segarra, atravessá la Moptanya; embestí pel Llussanés, fent cara á la neu, tot escapant dels francesos, que devallavan á marxas dobles; s' entafurá per la Garrotxa; y, après quinze dias de trascar á la ventura, s' escaygué pels envolts d' Olot.

Aquella dita de que *ja era prou gran* li rautá de nou al cervell, y un vespre, que l' amo d' un hostel hont demaná acullida l' amonestá porque no prenia ofici, rebaté 'l cabás d' una revolada. Dos dias après entrá d' aprenent en un molí paperer de Sant Joan. L' amo, qu' era un balayre dels forts, se compadí de sos prechs, y, endevinant per sos posats que no venia de mal sangro, se 'l ficá á casa.

—Cóm te dius?... D' hont ets?... Te plau lo trebayar?... Patirás una xica, ey!, que tots los comensos son escarrasosos!

En Jep respongué com calía, y mitja hora més tart ja l' ensinestravan en l' ofici. Prou migrat al véures reclós en aquella gabia rónega y estabellada del molí, clapat arreu per la molsa, que es lo rovell de la velluria, la cruesa de l' estació acabá d' aclapararlo. Las feynas dels aprenents solen ser tant feixugas! A quarts de cinch comensava la passió. Agarra 'l mall, trenca 'l glas de la roda mentres l' aygua bull, fon los pans á calderadas, repassa 'ls calaixons d' un en un, esgratinya las escletxas, y... au!... tornemhi!

Cada dia, en aquella hora del matí, desabrigat, en dejú, al marge del riu, ab un griso que se n' hi enduya 'l nas, y ab unas mans tan plenas de penellons que fastiguejavan y condolian de veure. Fins en havent esmorzat li duravan las esgarrifansas. Un cop refet ab lo plat d' escudella ó de sopas y la llossada de monjetas, remulladas ab un xerri de vi, s' entornava á esbandirhi 'ls seyals, que era la seva tasca. Se li posavan uns dits ab la fredor de l' aygua! Inflats, encesos, clivellats, molts, lo meteix qu' esbotifarradas salsitxas. Ab una cohiissor y

nns fiblaments á tot-hora! La filla de l' amo, compadintse del llátzer, li engirbá unas ditenas d' uns vells peuchs que tenia, perquè s' hi emboliqués l' embotornamenta, y en Jep, sentintne 'l consol, li agrahí ab un «Deu n'hi dó», qu' es l' únic be dels pobres.

Al tombar l' hivern, lo balayre, adonantse de l' avens d' en Jep, qui reparava ab tot lo de l' ofici y ja de tot s' eixía, 'l posá per ajudant, assenyalantli setmanada. Be s' ho tenia afanyat! Minyó més feyner qu' ell no se n' hi havia un al molí! Los seyals y las formas, los motillos y las posts, tot ballava en sas mans, lleuger, com denerida joguina. Més endevant, enamorat de son garbo, 'l balayre li condoná 'l temps d' aprenentatge que li calía, passantlo á fadrí.

—Au!... Perqué 't fasses home! — li digué, copejantli l' esquena.

Una mirada de gratitut fou la resposta d' en Jep, qui s' abocá al treball ab més coratge. Posat á la taleya, donava gust de véurel. Escampava la pasta, trastejava 'l motillo, amania la forma; pessigava 'ls seyals, encastanthi 'l full; los estivava á las banquetas per conduhirlos á la prempsa, y de la prempsa á las posts, y... alo!... vinga apilar postas. Lo jornal, que 'l comensavan á quarts de cinch y 'ls durava fins á las tres de la tarde, era allavors de divuyt postas, de mitja resma cada una, emperó en Jep s' hi afanyava tant que, llevats los fulls tarats, que 'ls posavan de banda, descomptantlos del computo, sempre 'n treya una de més, que la cobrava d' escreixas.

Per encertar lo gruix de la pasta ningú 'l guanyava á cop d' ull, ni 'l meteix amo.—De tantas lliuras!—li deya. En Jep ulla la tina, entorn de l' arbret que remenava 'l caldo perquè no se solés la pasta, n' hi posava ó n' hi treya per adobarla al punt, y, un cop la dava per llesta, ja no li calian escandalls. Ni argensadas ab tirabuquet resultavan més justas las postas! Li tenia una quimera 'l majordom! En havent plegat, á mitja tarde, mentres sos companys s' esbargían, entavanantse 'ls joyes ó conresant son tros 'ls emmaynadats, ell gambejava per las costeras, anyoradís, com aucell de pas qu' espera l' hora de tornarsen. Aixís s' aná fent home.

Una d' aquellas tardes, tot resseguint los sembrats, se recordá de son poble; de sa casa; de la Maria de Vallferosa.

sa companyera de tom; del bordegás del pa; de sa terra, en fi; dominant l'anyorament ab tal fermesa que resolgué arribarshi. Es lo que ell se mastegava.—Qué hi faig aquí, sol, tot sol, ab temps sobrer, á la flor de la joventut, llevat d'estalviar, estalviar y adinerarme per res lluirmen?—Y tot bategant per la costa s'embastá l'anada. Veuria als seus pares, sos germans, la caseta hont havia nat, ab son porxo ennegrit, reguardat pels lladoners y 'ls pollancres, hont hi niavan los muixons; los acabalaria 'l tros ab alguna pessa als pobrets de sos pares, un pedás de marjal pera ferhi verduras; s'allargaria après fins á Vallferosa, s'apropia á sa companya, que se li llensaria entre 'ls brassos, alegroya de véurel; y... Alló de conresar l'hortet en eixint del treball, tot envoltat per la maynada, li formiguejava tant lo cervell, feya alguns mesos!

Ja decidit, demaná 'l consentiment á l'amo.—Bé, noy bé! —li contestá 'l balayre. Emperó, quan maliciá lo de la Maria, esclafí somrientsen:—Y per aixó t'arriskas fins allá baix?... Y ab los rebomboris d'are? .. Be prou ne tens aquí de mossas!... Y no gayre lluny!... No ets pas tan enza que no las lluquis!—Digué, li festejá l'esquena á copets, y, enriallantsh; de nou, s'endinzá pel molí. En Jep no atinava en cap. Rumia una estona, revistant sas coneixensas; més, res. Una, la sola que se li presentá á la imaginació l'única que li acudí á l'esment, llevat de la rossa, aquella fada d'ulls bruns, que se li apareixia enlla, al bo de las gebradas, devant la turbina del molí ab las ditenas de peuch entre mans, guarintlo dels penellons y aconortantlo ab sas ditas, era... un impossible! Ell casarse ab la filla de l'amo! Ab la filla d'un balayre! Soptá 'l vol de sa fantasía, y, retornantla á aquell temps, á aquell bon temps, á aquell bon temps de la capta, dels nius, de la sopa y de las firas, s'encaboriá de nou ab la fal·lera.

Vuyt dias après, ab la vara de freixa á l'espatlla, 'l mocador de cuadros al cap de munt, ab una xica de bazofia, ben cordadas las espartenyas, enlayre la barretina, y embutits en un tom de faixa 'ls estalvis de tres anys, en Jep deixava 'l molí, encaminantse á tota pressa pels indrets de la Segarra.

CERCANT LO NIU

Tirá envers á Olot; las empenqué per Berga, esmunyintse dels franxuts, que tot ho alarmavan ab sas correrías; y, embestint per Solsona, s'entafurá per las serras. A l'entrar en la Segarra li bategava 'l cor com las aletas d'un colomí al peixarlo.—Ja hi arribém!... Ja hi arribém!—se deya, forsant la branzida. Capolat pel camí, assedegat per la pols, anyoradís dels seus y de sas terras, s'aturá al Miracle. Pouá 'l cantiret, lo cantiret d'arám, fermat al mur de la cisterna ab feixuch llibant de ferro; traguejá una estona, desassecantse 'l gargamelló, embussat pels remolins de pols; se n'entrá al santuari, á resar un xich per la Mare de Deu, patrona de la Maríá; y, assentantse al proper hostel, hi repará sas forsas.

Tot engolintse la truyta aná esmentant sos projectes. Passaría de llarch per Fontanet (bé prou 'ls trobaria á sos pares!), baixaría á la vall, emparaularia á la mossa, que ja fora una donassa, y, de retorn, cap á son niu. Enlayrá 'l porró, rubricant lo convingut, y, despedintse de la Verge, reprenqué sa ruta.

Comensavan las primerías, ab son temps abonansat, ab sa exuberancia de llum, ab sa xardorosa vegetació, ab sas delitoses flayres, cordials del viandant que s'entafura per las serras.

Tot fent via, en Jep ullava 'ls sembrats, anomenant los trossos que coneixía.

Al remuntar un torrentó, al peu meteix d'un marjal, se topá ab en Genís, lo del Sot, qu'herbejava 'ls esplets de la vorera. En Jep s'hi acostá.

—Quant hi há d'assí á Fontanet, bon home?—li digué, per veure si 'l recordava.

Alsá 'l cap lo Genís, un cap pelat y rodonet, que surava pel sembrat com carabassa pel som d'un gorch y, après d'encararshi, encuriósit per la sorpresa, li fixá 'l terme del camí, acotantshi sens sospita.

—Y jo que 'm creya que 'm coneixería tothom!—remugá en Jep, que s' allunyava dels poblats, reparós de que 'l notessen.

Boy esmentant á la María aná afanyant la costa. Quan arribá al collet vá deturarshi. Esbufegá, repenjanse al bastó; 's torcá la suor de front y clatell, que se li escorría á llágrima feta; y, extenent la vista al lluny, hi cercá la casa de sos pares. No 's veyá pas; més en Jep, triptrapejantli 'l cor com una manxeta, l' endevinava allí, per la boyró del fons, derrera 'l serrat, al meteix rempeu de la vessant contraria. Ja 's decantava per encaminarshi, aquíssat pel anyorament, quan se 'n desviá al recort de la María.

—No!... No!—'s digué.—Fins en tornant... Ho só pactat aixís, y aixís ha d' ésser.—Y tirá per la devallada.

Una olor de mel l' atirá pels prats á l' embocar á la riera. Era una olor forta, que s' esbravava per l' espay com si per l' entorn traguessen arnas. Curiós en Jep, atalejá 'l bosquim. llambregant los matolls que s' hi atupian. Lo gentil romaní; 'l delicat fonoll; lo timó moradench; l' ars, rublert de flors, com si hagués caygut una nevada; l' aromosa broyra; 'l grat llessamí; l' árnic, de retalladas fullas, com rosegadas per ratolinets; lo moraduiu y la menta, 'l donzell y la salvia, tots exalavan son perfúm, arredossats pels rebolls, los aranyoners y las falgueras. Més com sa flayre no s' hi avenia ab la delitosa olor que atirá á 'n en Jep, s' endinzá per la boscuria. Al vorejar unas matas alsá 'l cap; pessigá unas tijas com á cordills, que s' entortolligavan pel tronch d' un alba, emmunyocantshi fins al cim, y, après de punxarse en sas fullas, consemblants á las de l' eura, olorá sa blanquinosa flor.

—Ah!... Ets assí!... Ets assí!—esclatá en Jep, assaborint ab fruició sa essencia.—Pas te coneixía!

Y, abastant un brot de l' enasprat arinjol, lo més llarch y florit que li escaygué entre mans, se 'l guardá pera la rossa.

Embarrassat ab lo present, que conduhía ab tot compte, tal com si fos per oferirlo á la Verge, agafá de nou pel rieral.

Ja s' hi anava acostant. Apretaria la gamba, y ans d' una hora hi fora. S' ho convingué aixís, y embestí per la riba. Per distreuers visurá 'ls conreus d' una y altra banda.

—Quín any!—se deya.—Pas es lo de la fam!... Refumere!... Com que ni só trobat un pobre!... Si no fos pel franxut!...

Y escampava 'ls ulls sá y enllá, lloant aquell tempir, que tan bona anyada 'ls prometia.

—Es tan hermosa la primavera!—recalcava.

Prop de las Planas encimá 'l puig de la Creuheta, extenent arreu la vista. Tot li era conegut. Los mayols y 'ls boscos de peu dels rostos eran del Bach; l'horta de la clotada, que s' allargava fins al recolze de la riera, ab sas tauletes de verduras, sos rengles de fasols, sas restelleras de primerias y sos quadros de ferratges, vert y frescal tot, com si traspués encare la mullena, de cá 'l Reig; los fruyterars d' enllá, aclapats, espessits, ab sas pruneras á la florida, blanchs los atmetllers, com envellits de sopte, y tot á la brotadura, de cá 'n Tey de la Serreta; 'ls sembrats de més envant, regronxats pel vent, que s' extenían amunt, amunt, retallats pels garrichs y las bardissas, y arredossats pels boscos, del Puig de la Forcada. Las passadas dels aucells brocejant pel niu, lo remoreig de las fontinyolas escorrentse pels xaragalls, lo fresseig del fullam y de las canyas, los picarols de matxos y remats, lo trasquejar de la gent xercolant y adobant plantius, animavan l' afrau, esbiaixat pels torrentons, los fondals y la riera, revestit de llum pels raigs del sol á mitjdia, qu' ho arborava tot, espurnant y reflectintse arreu, pels arbrats y las teuladas, los estanyols y 'ls codols, en tant en Jep, enlluernat, encuriosit, glátint de cor, ullava enllá ab esverats ulls, assenyalant ab lo branquilló d' arinjol la grisa mota del casal de la María.

Llucá 'l cel tot seguit, ras, seré, sens borralló de nuvol, y, adonantse del mitjorn pel cayent de la soleyada, las enfilá per la dressera.

Mitja hora més tart rebassava 'l terme de Vallferosa.

Lo cor li féu uns salts, uns esbatechs, com l' obrir y tancar d' un bano. Ja s' hi atansava. Les cinch casas del burch, xatas, colradas, afegidas pels costats, com balladoras fent braset, s' oviravan aprop, obertas sas portas, carradas y feixugas, semblant los traus d' una sanfoyna de nins ó la desdentegada boca d' una calavera. Un xich més enllá, destacantshi al vesllum, hi ressurcian las duas figueras del clos. bardissota l' una, sajola l' altra, ab son nuós brancam espampolat, retorsut, fet un munyoch, com embullada corda, que en Jep havia resseguit, pellucanthi 'l saborós fruyt, llavors, per l' any de la fam, quan esperava á sa companya.

—Hi entraré pel barri, m' amagaré per l' hort, tot atansantme al portal, y la soptare tot d' una.

Aixís s' ho deya en Jep, tot ullant los xiprers de la sagrera, aparellats y testos com á guaytas.

Ja hi era aprop. Una camada més y... Quina alegría la de la mossa al veurell!

—Potser dinarán?—afegí somrient y s' entafurá per l' horta.

Una jaya de cabells blanchs, esclarissats y embullosos, atravessá per l' era ab son devantal recullit, obrint lo réixat de las gallinas.

—La veyá!—'s digué 'n Jep desde son cau. Y reullá la portada.

Un estrany formigor, com si li esclatés una borronadura, li resseguí tota la pell de sopte. S' adevantá un xich, allargá sos ulls pel fons del portal, hont hi fressejavan unas faldillas, y ab l' alé retingut y sacsejantli 'l cor com lo va-y-vé d' una péndola, 's disposá per abalansarshi. Era la rossa. Sols pels ayres del vestit ja l' havia coneguda. Lo pas de la jaya, que retornava del galliner, li contingué la branzida.

De sopte, un ram de sang, pujantli al cap com fermentada beguda, li enterbolí la vista, tal com si li enfosqués un núvol.

—Ell?... Ell assí?... Lo bordegas del rosegó!... L' escorxadore de galapats!—esclafí 'n Jep, esferehit, irat, sorprenent al fons de l' entrada al bergant de la fira.

Y tal com si arrabassés una eyna, esgratinyá 'l conreu fins á clavarhi las unglas.

La presencia de la María, eixint al portal ab un nin de mamella als brassos, li trasbalsá 'l cervell altra volta.

—L' isarda!... Mireu l' isarda!—afegí, furiós, desfullant l' arinjol, qu' estrenyía ab sas mans y rebatentlo boy esmicolat á terra.

La rossa 's recolzá al portal, tot descordantse 'l gipó, ab sossego, y, llensant enfora un de sos pits, l' amorrá á la criatura.

—L' isarda!... Mireu l' isarda!—repetia en Jep, rebregantse en son cau com atormentada vibra.

Y esgratinyant y enfondint la terra, hi obría un solch com lo d' una arada.

Tot d' una s' alsá, s' ajupí de nou amatent, reculant per las monjeteras, y esclafint una riallada seca, esclatant, com d' un orat, s' esquitllá de l' hort á correcuyta.

A l' adonarsen la María, ja s' era girat d' esquena.—Algún cassador,—pensá, mentres acarónava á la faluga. En Jep ni 's tombá gota. Seguí amunt, amunt, apressat, com quan amorrá per terra, clivellantli la closca, al desvergonyit matagalapats.

Sis mesos après lo mendicant de la Segarra s' unía en matrimoni ab la filla del balayre de Sant Joan las Fonts.

JOAN PONS Y MASSAVEU.

¡MONJA!...

1

Caygué de sos cavells la daurada madeixa
de l' estisora al tall;
clogué 's darrera seu del claustre sant la reixa
i y pera 'l mon finá!

Ab llágrimas als ulls, sa mareta entre 'ls ferres
la besá gemegant;
—¡Pobre filla! digué, ¡pobre filla si t' erras!...
—Ella sols feu: ¡ja es tart!

Y vejeé davant seu, entre l' incens boyrosa,
la dolsa imatge alsars'
d' una vida d' amor, escorrentse ditxosa
entre 'l claustre y l' altar...

Y mentres somrihent, la monja somniava
en jorns de santa pau,
la mare en un recó de fil á fil plorava,
trista dihent ¡ja es tart!

II

El breviari overt; á l' una má 'l rosari
y 'l front á l' altre má;...
ulls y pensa fugint dels mots del breviari,
per llensarse al espay...

Y veure cel... claror... volar á sa caseta...
á sa mare abraçar...
cuydar aucells... y flors... mirar si l' oraneta
al bell niu ha tornat...

¡Y 'l breviari 's clou!... cau de la má 'l rosari!...
s' acota al pit el cap!...
¡la pobre monja aixís va pujant son calvari
sempre trist, sempre igual!...

Y així 's migra y sofreix... el seu passat anyora...
ay, si hi pogués tornar!...
y de sopte 's reprén y 's desespera y plora
trista dihent ¡ja es tart!...

III

Un rajolí de sol el parladó enllumena
ab dolsa claretat;
dreta davant del torn, el cor vessant de pena
la pobre mare está.

—El roseret vermell ara té una poncella,
murmura, á punt d' esclat...
—Y 'l meu? diu desde dins la monja y respon ella
—¡el teu... es mort temps ha!...

—Y 'l pobre rossinyol?...—Un jorn de primavera
mortet el vam trovar!...

—¡Morí, la monja diu sospirant llastimera
d' anhel de llibertat!...

Ay, si pogués volar, volar una estoneta,
un no res, un instant!...
¡sempre aquestas parets!.. sempre la celda estreta!..
sempre la soletat!...

Ay, si pogués volar y sadollarm' de vida
de sol, d' ayre... d' espay!...—
Y de sopte 's reprén y acota 'l cap rendida
trista dihent ¡ja es tart!

Y mentres allá dins la pobre monja plora
¡ja es tart! barbotejant,
la mare al parlador plora y sospira á l' hora
barbotejant ¡ja es tart!...

CLAUDI PLANAS Y FONT.

¡ LA CREU DELS REALISTAS !

Sino al bell cim de la serra,
poch manca pera arribahi:
¡s' hi troba una creu piadosa,
que al viatjer diu ab afany. .
«Preguéu pels difunts» que un dia,
pel rey y la Patria aymar,
deyan, pera felshi honra...

¡som soldats! (1)

¡som soldats del rey d' Espanya!...

¡som soldats!

No arribá pas á Llafrenca,
la ronda de Santa Pau;
quan d' un estol, en mal hora
ab pena 's vegé empaytar!
¡Qui no ha vist lluhir los sabres!!
¡Qui no ha vist corre 'ls caballs!...
mentres que 'ls perseguits dihuen,

¡som soldats!

¡som soldats del rey d' Espanya!...

¡som soldats!

r) De una cansó popular.

Tant prompte ha format lo quadro,
ja arriban los lliberals:
si ab una carga s' hi arriman,
lo plom ja 'ls fa recular;
més... com coratge no manca,
tampoch temen lo combat
los invictes, mentre cridan...
¡som soldats!
¡som soldats del rey d' Espanya!...
¡som soldats!

¡Se desmayan los realistas;
prou tenen de desmayar;
quan de caball més ne venen
en contra 'ls de Santa Pau:
y en tant que... «á rendirse» crida
ab veu de tró 'l capitá,
trenta vuyt, junts, ne responen...
¡som soldats!
¡som soldats del rey d' Espanya!
¡som soldats!

Capitulació pendríam
més si 'l tracte ha d' esse honrat:
ó sinó, jurém venjarnos
com ho fan los homens braus,
quan moren, matant á l' hora,
y matant, moren irats
cridant, al sentir la Patria...
¡som soldats!
¡som soldats del rey d' Espanya!
¡som soldats!

Apapallonéu las armas,
y anéu tots ab llibertat...
¡Quan las armas son en terra,
com s' hi abocan los caballs!
¡Com tenyits restan los sabres
mentre 'ls caps van rodolant

de aquells valents que ab fe deyan!..
¡som soldats!
¡som soldats del rey d' Espanya!
¡som soldats!

¡De trenta vuyt que n' hi havian,
trenta set, restan al camp.
Un que per mort van deixar-lo,
fou qui la nova portá
á Manlléu, la seva vila,
que atrafegada y plorant
sepultá 'ls braus que cridavan...
¡som soldats!
¡som soldats del Rey d' Espanya!
¡som soldats!

¡Que á l' any vintdós moriren;
la creu, be prou qu' ho diu clar:
Si trahits vidas donaren,
qu' ho digan los lliberals
al recordá ó fer memoria
dels lleals de Santa Pau... (1)
quan morint ne murmuravan
¡¡som soldats!!
¡¡¡som soldats del rey d' Espanya!!!
¡¡¡som soldats!!!

VALENTÍ BAULENAS VINYAS.

Manlléu 25 Mars de 1892.

(1) Los realistas de Santa Pau, son enterrats prop de las parets del campanar de la Iglesia parroquial de Manlléu.

¿Hont vas, esperit meu? ¿com es que deixas
l' herbey tou y frescal d' aquesta prada
y esma-perdut t' amagas y embardissas
dins del bosch ubagós que 'l sol no hi entra?
Deixa 'l camí coster, que sols pot durte
á la pregoná afrau y al precipici;
assoléyat pe 'l plá tot ell aromas
y cants d' aucell y remoreig de l' aygua
qu' entre las flors s' esquitlla joganera.
Guayta com penja la ensucrada fruyta
en estos claps de tarongers xamosos!
y 'l cel qu' inmens y blau! es la grandesa
de tot un Deu que desde dalt nos mira;
si hi vols volar no ho pot privar ni un' ombra;
amunt, desplega tas hermosas alas!...
¡Pobre esperit! no pots! y t' arrossegas
volent alzar lo vol, mes sense forsas!
No frisis, porque 'l cel sempre es com ara,
inmens y blau, las nuvoladas fujen...
y ja qu' anant pe 'l mon t' has tornat feble,
t' enfortirás, no deixis esta plana
no hi tornis més al bosch; posat á l' ombra
del arbre dels fruyts d' or y si sedejas
beu l' aygua dolça que 't dará la vida
y forsas per volar enlayre, enlayre.

E. MOLINÉ y BRASÈS.